

ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΡΟΥΣΤΟΥΡΗΣ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΠΡΩΤΟΔΙΚΩΝ Δ.Δ.

ΘΕΜΑ: Ο ρόλος και η παρουσία του Δικαστή διαχρονικά και στη σύγχρονη οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα.

1. Σκοπός της παρούσας εισήγησης δεν είναι τόσο να παραθέσω διατάξεις και νομολογίες, που ίσως στο τέλος της να μη θυμάστε, αλλά να σκιαγραφήσω, σε κάπως καθορισμένα πλαίσια, το ρόλο και την παρουσία του δικαστή, για τον οποίο όλοι έχουμε μία εικόνα είτε στο πλαίσιο άσκησης του λειτουργήματός μας είτε απλά ως πολίτες. Άλλωστε, εάν υποθέταμε ότι στην άσκηση της δικαιοδοτικής λειτουργίας υπήρχε παρθενογένεση, στο Ελληνικό σύστημα τουλάχιστον, ο δικαστής, βάσει νόμων και της ερμηνείας τους, δημιουργεί νομολογία και όχι το νομολογιακό προηγούμενο. Τα ανωτέρω πλαίσια αφορούν στο ρόλο και στην παρουσία του Δικαστή διαχρονικά και στη σύγχρονη κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα, με άξονες, ακροθιγώς, την εσωτερική- υπηρεσιακή ανεξαρτησία του, την ανεξαρτησία του και τη σχέση του με τις άλλες εξουσίες (νομοθετική και εκτελεστική εξουσία), τη δυνατότητά του –ή αν θέλετε τα όριά του- στη διατύπωση γνώμης στις νομοθετικές εξελίξεις στη δικαιοσύνη ή γενικότερα, την επιστημονική κατάρτισή του, τη σχέση του δικαιοδοτικού του έργου με την οικονομική ανάπτυξη της χώρας και τη συμμετοχή του στην κοινωνική ζωή.

Εσωτερική και εξωτερική θεσμική ανεξαρτησία του Δικαστή.

2. Από τα φοιτητικά μου χρόνια, και πριν αποφασίσω ότι θα γίνω δικαστής, με είχε απασχολήσει το ερώτημα του εάν ο δικαστής, στο μέτρο που άγονται ενώπιον του διαφορές προς δικαιοδοτική κρίση, ασκεί ουσιαστικό ρυθμιστικό ρόλο μέσα στην κοινωνία, ή κινδυνεύει, πολύ περισσότερο δε, ο νεαρός και ακόμα άκαπνος δικαστής του πρώτου βαθμού, να καταστεί παραξόνιο μίας γραφειοκρατικής διαδικασίας, καθώς η λύση σε μία δικαστική διαφορά θα δινόταν, στην καλύτερη περίπτωση, από δικαστήρια άλλων βαθμών, και στη χειρότερη, εκτός δικαστηρίων από άλλες «ισχυρότερες» εντός εισαγωγικών δυνάμεις. Με βάση τα άρθρα 87 παρ.1 και 2 του Συντάγματος που καθιερώνουν τη λειτουργική και προσωπική ανεξαρτησία του Δικαστή και την αποκλειστική δέσμευσή του μόνο από Σύνταγμα και τους νόμους, τις περαιτέρω εγγυήσεις προσωπικής ανεξαρτησίας που του παρέχει το άρθρο 88 παρ.1 και 2, και σε συνδυασμό με το άρθρο 26 παρ.3 περί άσκησης της δικαστικής λειτουργίας από τα δικαστήρια, παλαιότερα είχαμε ως δεδομένο, όχι μόνο ότι οι ανωτέρω Συνταγματικές διατάξεις διασφαλίζουν την εσωτερική ανεξαρτησία των δικαστών και την ανεξαρτησία τους από φορείς των άλλων

δύο εξουσιών αλλά και ότι κατά την κλασσική έκφραση των νομικών μας βιβλίων, που ως φοιτητής δεν συνειδητοποιούσα απολύτως, ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, σύμφωνα με το άρθρο 87 παρ.2 του Σ. ήταν παρεμπόππων και διάχυτος, ήτοι πλήρης ουσιαστικός έλεγχος, από δικαστή κάθε βαθμού, της συμφωνίας τους με το Σύνταγμα. Σε ό,τι αφορά τουλάχιστον το Διοικητικό Δικαστή, με το νόμο 3900/2010, σκοπός του οποίου, σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση, είναι η επιτάχυνση στην απονομή της δικαιοσύνης στη Διοικητική Δίκη, η αποσυμφόρηση των δικαστηρίων, καθώς και η ασφάλεια δικαίου προς αποτροπή του αιφνιδιασμού των διαδίκων από την έκδοση αντιφατικών αποφάσεων από δικαστήρια διαφορετικών βαθμών, καθιερώθηκε η γνωστή πρότυπη – πιλοτική δίκη, όπου για διαφορές που άγονται ενώπιον των Διοικητικών Δικαστηρίων και κρίνονται, αρχικώς από αυτά, ως έχουσες γενικότερο ενδιαφέρον και με συνέπειες για ευρύτερο κύκλο προσώπων, υπάρχει, σύμφωνα με τη διάταξη της παρ.2 του άρθρου 1 δυνατότητα,- και όχι υποχρέωση- των Δικαστηρίων αυτών, ή ευχέρεια των διαδίκων να αποστείλουν προδικαστικό ερώτημα στο Συμβούλιο της Επικρατείας, προκειμένου να χαράξει, σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση επί του άρθρου 1 του νόμου αυτού, νομολογιακή γραμμή. Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ.1 του ανωτέρω νόμου, η δυνατότητα του διοικητικού δικαστηρίου να κρίνει, σε θέματα μη γενικού ενδιαφέροντος και ελλείψει αντίθετης νομολογίας του ΣΤΕ, διάταξη τυπικού νόμου ως αντίθετη με το Σύνταγμα ή άλλη υπερνομοθετική διάταξη, παρέμεινε αμετάβλητη. Και ενώ ούτε από τη διατύπωση των ανωτέρω άρθρων του νόμου, ούτε από την αιτιολογική έκθεση, συνάγεται κάτι διαφορετικό, σε όσα τμήματα υπηρέτησα ως πρωτοδίκης από την έναρξη ισχύος του ανωτέρω νόμου, δεν διαπίστωσα ιδιαίτερη προθυμία να αποσταλεί προδικαστικό ερώτημα για θέμα γενικού ενδιαφέροντος αλλά κυρίως, εντόπισα ένα δισταγμό να εξετάσουμε οι δικαστές ως τμήμα, κάτι που κάναμε έως το έτος 2010, ακόμα και τον προβαλλόμενο λόγο αντισυνταγματικότητας και σε υποθέσεις μη γενικότερου ενδιαφέροντος, μία δυνατότητα δηλαδή που και ο ανωτέρω νόμος δεν έχει αφαιρέσει. Βέβαια, για να προλάβω τυχόν εύλογες αντιρρήσεις σας πράγματι, π.χ με τις υποθέσεις των επιδομάτων ως μισθολογική προσαύξηση (τα 176 ευρώ) ή του χρόνου παραγραφής των αξιώσεων για οικογενειακά επιδόματα, υπήρξαν μεγάλες παλινωδίες της νομολογίας που κατέληξαν σε βάρος, κυρίως των οικονομικά ασθενέστερων πολιτών, και υπήρχε ανάγκη για μία σταθερή νομολογία, χωρίς να μας διαφεύγει βέβαια, και ότι οι κυβερνήσεις δεν προέβαιναν διαχρονικά σε ενιαία και σταθερή νομοθετική ρύθμιση των σχετικών μισθολογικών και επιδοματικών ζητημάτων και ότι όταν το έπραξαν, κατά τα έτη του οικονομικού μνημονίου, οι ρυθμίσεις αυτές συνιστούσαν μείωση ή κατάργηση των σχετικών παροχών. Περαιτέρω, όμως, σε ό,τι αφορά τις λοιπές στοχεύσεις του νόμου, εάν αναλογιστεί κανείς τη συνολική λειτουργία Διοίκησης και Δικαιοσύνης, δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι το ανωτέρω νομοθέτημα αποτελεί το μοναδικό ή το

καλύτερο μέτρο για την αποσυμφόρηση των δικαστηρίων και την επιτάχυνση της δικαιοσύνης που χρειάζεται και περισσότερους δικαστές αλλά κυρίως πολύ περισσότερους δικαστικούς υπαλλήλους (διότι απλά αυτοί οι τελευταίοι ξέρουν το αρχείο του δικαστηρίου ή έχουν πλέον καταχωρημένες ηλεκτρονικά τις υποθέσεις κατ' είδος και αυτοί φέρνουν στον Προϊστάμενο- Δικαστή τις υποθέσεις για προσδιορισμό), αλλά και ορθότερη λειτουργία της Διοίκησης, με ενίσχυση της πρωτοβουλίας των υπαλλήλων να ικανοποιούν, χωρίς το φόβο να ελεγχθούν πειθαρχικώς, αιτήματα πολιτών (παροχής επιδομάτων κοινωνικής πολιτικής), για τα οποία μάλιστα υπάρχει και σταθερή νομολογία, και χωρίς η Διοίκηση, για λόγους καθυστέρησης ως προς την ικανοποίηση του αιτήματος του πολίτη, να επιλέγει τη δικαστική οδό, αντί της ενίσχυσης και άμεσης προώθησης από την εκτελεστική εξουσία των σχετικών οικονομικών κονδυλίων, σε ευαίσθητους τομείς. Εδώ θα αναφέρω ότι έχει, όχι μόνο μία φορά, φτάσει ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου υπόθεση... κάλυψης δαπάνης από τον ασφαλιστικό φορέα για αγορά αμαξιδίου για παιδί με κινητικά προβλήματα, ενώ προ ετών, όταν ο ίδιος υπηρετούσα στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Πειραιά, είχα ρωτήσει δικηγόρο του τότε Ι.Κ.Α και νυν Ε.Φ.Κ.Α, γιατί η Διοίκηση, ως προς τη χορήγηση παραπληγικού επιδόματος, δεν ικανοποιεί το αίτημα, και στις περιπτώσεις ασθενειών που προσομοιάζουν με την παραπληγία ως προς την αδυναμία αυτοεξυπηρέτησης του ασθενούς αλλά επιλέγει τη δικαστική οδό, που οδηγούσε και οδηγεί, σε έκδοση τεράστιου όγκου προδικαστικών αποφάσεων, καίτοι από την έκδοση του σχετικού νόμου, (1140/ 1981), έχουν εκδοθεί κυριολεκτικώς φορτηγά αποφάσεων με τη σχετική ερμηνεία του νόμου, μου απάντησε ότι... σε περίπτωση ικανοποίησης του σχετικού αιτήματος, ο αρμόδιος υπάλληλος μπορεί να διωχθεί πειθαρχικώς. Τέλος, οπωσδήποτε, αιτία συσσώρευσης υπέρμετρων δικαστικών διαφορών αποτελούν και νομοθετικές επιλογές που δημιουργούν οικονομικές ή γενικότερα κοινωνικές ανισότητες αλλά εάν ως προς αυτό ο δικαστής έχει ρόλο και λόγο είναι μία ευρύτερη και προσεκτική συζήτηση που δεν χωράει στην παρούσα εισήγηση, με εξαίρεση, βέβαια κάποιες αναφορές που θα γίνουν παρακάτω, αλλά χωράει σε ενδεχόμενες δικές σας τοποθετήσεις και παρεμβάσεις. Συμπερασματικά, ο ν. 3900/2010 είναι ένα νομοθέτημα, που για τα θέματα που αναφέρθηκαν, παραπάνω απέτρεψε σαφώς έναν δυσάρεστο αιφνιδιασμό των διαδίκων, συνέβαλε μερικώς στην αποσυμφόρηση όγκου υποθέσεων από τα Δικαστήρια αλλά δημιούργησε ανασφάλεια στο διοικητικό δικαστή ως προς την ετοιμότητα και το εύρος της κρίσης του, καθώς περιόρισε τον έλεγχο αντισυνταγματικότητας (ακόμα και του δικαστή της αναίρεσης ή της έφεσης στο Στε λόγω των σχετικών περιορισμών παραδεκτού που θέτει τα άρθρο 12 του νόμου) και ίσως πρέπει να τροποποιηθεί ή να συμπληρωθεί προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης του ρόλου του φυσικού δικαστή.

3. Περαιτέρω, παραμένοντας, στο θέμα της εσωτερικής ανεξαρτησίας του δικαστή, καθώς όπως αντιλήφθηκα από τις κατά καιρούς συζητήσεις μου με συναδέλφους, αυτό είναι που τους απασχολεί περισσότερο, αν θέλετε και σε επίπεδο ψυχολογίας (το εφετείο όμως τα έχει έτσι, το ΣΤΕ έκρινε αλλιώς, σε μία όμοια περίπτωση,) και όχι η πιθανότητα άσκησης πιέσεων από φορείς άλλων εξουσιών, η οποία για τους δικαστές φαντάζει όχι τόσο πιθανή, αλλά λίγο απόμακρη. Ο Δικαστής πρέπει βέβαια να γνωρίζει τη νομολογία του Αρείου Πάγου και του Στε ή των διεθνών δικαστηρίων και τις ερμηνευτικές λύσεις που δόθηκαν ή τα νομικά τεκμήρια που εφαρμόστηκαν σε συγκεκριμένες κατηγορίες υποθέσεων, όχι μόνο διότι έτσι αξιολογείται η ποιότητα των αποφάσεών του αλλά κυρίως διότι διαφορετικά θα αδικήσει το διάδικο. Αλλά στο σημείο αυτό θα τονίσουμε ορισμένους διαχωρισμούς . Όπως και η ίδια η Δικαιοσύνη έχει αποφανθεί (πολύ αναλυτικά και εύστοχα το υπ' αριθμ. 6/2021 Πόρισμα του Εφετείου Λαμίας, μετά από διενεργηθείσα εξέταση για πειθαρχικό έλεγχο σε ασκηθείσα αναφορά κατά δικαστή), ο δικαστής μπορεί να ελεγχθεί πειθαρχικώς μόνο για θέματα που αφορούν τους εξωτερικούς όρους μίας απόφασης, όταν π.χ από δόλο ή βαριά αμέλεια έχει προβεί, κατά την έκδοση απόφασης, στην παραμόρφωση του νοήματος ουσιώδους εγγράφου, και όχι για την ουσιαστική κρίση της απόφασής του, ήτοι ως προς τον πυρήνα της δικαστικής του κρίσης που αφορά στην ουσιαστική εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών (η οποία προστατεύεται εξάλλου και από τη ratio διάφορων διάσπαρτων νομοθετικών διατάξεων που έχουν ισχύ γενικής αρχής, όπως η αρχή της ηθικής απόδειξης που καθιερώνεται στο άρθρο 177 παρ1, του Κώδικα Ποιν. Δικ, ή της ελεύθερης εκτίμησης των αποδεικτικών μέσων στο άρθρο 148 του Κ. Διοικ. Δικ.) Περαιτέρω, και σε συνέχεια με τα παραπάνω, η μη λήψη υπόψη της νομολογίας του Αρείου Πάγου ή του ΣΤΕ είναι λογικό πράγματι να συνιστά αρνητικό σημείο στην αξιολόγηση του δικαστή κατά την επιθεώρησή του, αλλά πάντα υπό την αυτονόητη προϋπόθεση ότι η σχετική νομολογία αφορά στα ίδια πραγματικά περιστατικά και στην ίδια ερμηνεία τους και όχι στην περίπτωση που τα πραγματικά περιστατικά ερμηνεύτηκαν, με αιτιολογημένη γνώμη, διαφορετικά από το δικαστή του πρωτοβάθμιου ή δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, διότι στην περίπτωση αυτή όχι μόνο δεν είναι κατανοητή η, εκ μόνου του λόγου αυτού, αρνητική αξιολόγησή του αλλά η σχετική απόφαση μπορεί να αποτελεί και υπόδειγμα ορθής δικαστικής κρίσης. Για το λόγο αυτό , διάταξη όπως αυτή του άρθρου 102 παρ.4 περ. εα) που εντάχθηκε στον ν. 4938/2022 (Νέος Κώδικας Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργών, όπου ως κριτήριο αξιολόγησης του έργου του Δικαστή, λαμβάνεται υπόψη, όπως αναγράφεται, και μάλιστα κατά τρόπο γενικό και αόριστο, και η τυχόν αναίρεση ή εξαφάνιση, προηγούμενης απόφασής του (ή για να το πούμε απλά, ανεπαρκής ο δικαστής, επειδή το Πρωτοβάθμιο τα είπε έτσι και το εφετείο ή το αναιρετικό τα είπε αλλιώς) επιδρά αρνητικά στην εσωτερική ανεξαρτησία του δικαστή και ενσπείρει δισταγμούς αντί να ενισχύει την ευθυκρίσία του , ειδικότερα μάλιστα αν λάβουμε υπόψη μας ότι

μετά την έκδοση μίας απόφασης μπορεί να έχουμε μεταστροφή της νομολογίας.

Θεσμική Ανεξαρτησία.

4. Σε ό,τι αφορά τώρα την ανεξαρτησία του δικαστή από φορείς της εκτελεστικής ή νομοθετικής εξουσίας, ή από οικονομικούς παράγοντες, οι κίνδυνοι ή οι πιέσεις που μπορούν να του ασκηθούν, κατά την άσκηση των καθηκόντων του, μπορεί εκ πρώτης όψεως να φαντάζουν υπερμεγέθεις αλλά το τοπίο στην πραγματικότητα είναι πιο ξεκάθαρο. Ας μη κρυβόμαστε. Όλοι ξέρουμε ότι σε μία τηλεφωνική κλήση ενός υπουργού ή βουλευτή που προσπαθεί να παρέμβει στο έργο ενός δικαστή, μπορεί ο τελευταίος ευγενικά, υπενθυμίζοντάς του, στην πράξη, τη διάκριση των εξουσιών να διακόψει τη συζήτηση μαζί του και αν οι πιέσεις συνεχιστούν, ο δικαστής μπορεί να θέσει το ζήτημα στα συλλογικά όργανα διοίκησης ή ακόμα και στην ολομέλεια του δικαστηρίου του. Προφανώς, πλην απευκταίων εξαιρέσεων, οι συνάδελφοί του ούτε διεφθαρμένοι είναι, ούτε χρηματίζονται αλλά και ο πιεστικός έξωθεν παράγοντας δεν θα θέλει περισσότερο να εκτεθεί, αφού κατά τη λαϊκή ρήση «ο χορός θέλει δύο» Μόνο τον ίδιο τον εαυτό του πρέπει να φοβάται ο δικαστής και τα οφέλη που υποθέτει ότι θα μπορούσε να αποκομίσει στην περίπτωση που διαμορφώσει τη δικαστική του κρίση με βάση αυτές τις πιέσεις που μπορεί να έχουν και άλλη, και μάλιστα θεσμική μορφή, όπως το δέλεαρ της διαφαινόμενης δυνατότητας μελλοντικής μεταπήδησης του δικαστικού, σε φορείς εκτελεστική εξουσίας. Σε απόλυτη συνάφεια με την τελευταία σκέψη, θα πρέπει να επανεξεταστεί η υφιστάμενη νομοθετική δυνατότητα των συνταξιούχων δικαστών να επιλέγονται, και μάλιστα σε χρόνο αμέσως μετά τη συνταξιοδότησή τους, ως πρόεδροι ή μέλη ανεξάρτητων αρχών, οι περισσότερες εκ των οποίων είναι εξοπλισμένες με αποφασιστικές αρμοδιότητες άσκησης εκτελεστικής εξουσίας και διαθέτουν κανονιστικές αρμοδιότητες, όπως αυτές της ρύθμισης της άσκησης ενός συνταγματικού δικαιώματος, ή τη θέσπιση κανόνων λειτουργίας της αγοράς. Χωρίς να θεωρούμε ότι όσοι δικαστές υπηρέτησαν, κατά καιρούς, τις ανεξάρτητες αρχές είχαν προβεί, κατά τη διάρκεια της προγενέστερης δικαστικής τους υπηρεσίας, στην έκδοση αποφάσεων σκοπιμότητας, οπωσδήποτε η μη εξαίρεσή τους από τη συμμετοχή τους στα συλλογικά όργανα των αρχών αυτών, και εγκυμονεί ουσιαστικούς κινδύνους για την ανεξαρτησία τους απέναντι στην εκτελεστική εξουσία και δεν συμβάλει στην εικόνα των δικαστών απέναντι στο νομικό κόσμο της χώρας και στον απλό πολίτη. Νομοτεχνικά δε, να σημειωθεί ότι η εξαίρεση των δικαστών από τις θέσεις αυτές δεν προϋποθέτει συνταγματική αναθεώρηση αλλά μπορεί να γίνει και με προσθήκη ή τροποποίηση της υφιστάμενης διάταξης του άρθρου 3 παρ.1 του ν. 3051/2002 (φεκ. 220 Α') και θα μπορούσε, για να θυμόμαστε όλους τους δικαστικούς λειτουργούς και μετά τη συνταξιοδότησή τους, να συνδυαστεί και με άλλη νομοθετική πρωτοβουλία επανόδου των συντάξεων

των δικαστών σε αποδοχές ανάλογες με αυτές των μισθών των εν ενεργεία συναδέλφων τους. Έτσι αναγνωρίζεται μία σταδιοδρομία τριάντα πέντε και πλέον ετών στον κλάδο και όχι ως υποθήκη για νέα επαγγελματική δραστηριότητα μετά την ηλικία των 67 ετών.

Η κοινή περί δικαίου αντίληψη και η έκδοση αποφάσεων

5. Ένα άλλο ενδιαφέρον ζήτημα που στις μέρες μας εμφανίζεται πολύ συχνά στο δημόσιο διάλογο είναι η σχέση της κοινής περί δικαίου αίσθησης ή αντίληψης με τον τρόπο σκέψης του δικαστή και η επίδραση της αντίληψης αυτής στη διαμόρφωση της δικαστικής του κρίσης. Επειδή ως προς τη σχέση αυτή έχουν ειπωθεί πολλά, καλό θα ήταν να γίνουν ορισμένες διευκρινίσεις. Εάν η επίδραση αυτή είναι καρπός της γνώσης του δικαστή για την κοινωνική πραγματικότητα, της γνώσης του για την κατάσταση των σωφρονιστικών ιδρυμάτων και των χώρων κράτησης στην Ελλάδα, εν όψει μάλιστα και της αθρόας εισροής προσφύγων και μεταναστών, αλλά και της γενικότερης παιδείας, και των κοινωνικών ευαισθησιών του, τότε η επίδραση αυτή μόνο θετική μπορεί να είναι, διότι ο δικαστής γνωρίζει ακριβώς τις συνέπειες των αποφάσεων του, είτε η διαφορά αφορά, επί παραδείγματι, στην έκδοση καταδικαστικής απόφασης από ποινικό δικαστήριο ή απόφασης επί επιβολής κατάσχεσης περιουσιακών στοιχείων είτε μία συνοπτική έκδοση απόφασης επί υποβολής αντιρρήσεων κράτησης αλλοδαπού. Αντιθέτως, εάν η επίδραση αυτή είναι προϊόν ενός μαζικού θορύβου και μίας περιρρέουσας ατμόσφαιρας που διαμορφώνονται στις μέρες μας εύκολα από τους τηλεοπτικούς σταθμούς και προσπαθεί, για λόγους τηλεθέασης, να χειραγωγήσει τον πολίτη να στρέφεται, «τη μία εβδομάδα κατά του Ιησού και την άλλη κατά του Βαραββά», μόνο σύγχυση και δισταγμούς μπορεί να προκαλέσει στη δικαστική κρίση, καθιστώντας την τελευταία άστοχη και υποταγμένη και πλήττοντας την ανεξαρτησία του δικαστή. Αυτή, η τελευταία εντός εισαγωγικών «κοινή περί δικαίου αντίληψη» δεν έχει βέβαια καμία σχέση με την απονομή της δικαιοσύνης από λαϊκά δικαστήρια που απαιτεί μετασχηματισμένους θεσμούς απονομής της, όπου θα συμμετέχουν πολίτες που έχουν εκλεγεί από το λαό διότι έχουν πείρα σε σχετικές διαδικασίες και πληρούν συγκεκριμένες προδιαγραφές πνευματικής και ηθικής συγκρότησης. Στα υπάρχοντα πολιτεύματα έχει επικρατήσει παγκοσμίως η απονομή δικαιοσύνης από επαγγελματίες δικαστές, με τη συμμετοχή (περιορισμένη ή διευρυμένη) πολιτών στα ποινικά δικαστήρια. Για τους παραπάνω λόγους έχω μία μικρή ένσταση σε άποψη που διατυπώθηκε από πολύ αξιόλογο δικηγόρο και υπερασπιστή των ανθρώπινων δικαιωμάτων, και που ελπίζω να την αποδίδω σωστά, ότι ο δικαστής επειδή δεν εκλέγεται από το λαό θα πρέπει κατά την έκδοση μίας απόφασης να αισθάνεται το βλέμμα της κοινωνίας στραμμένο σε αυτόν.

Συνέπεια του Δικαστή- Επίδραση του έργου του στην οικονομική ζωή στην και τρόπος διοίκησης δικαστηρίων.

6.Επίσης, μεγάλη συζήτηση γίνεται, κυρίως την τελευταία τριετία (σε τράπεζες συζήτησης νομικών και δημοσιογράφων που παίρνουν μεγάλη δημοσιότητα) για την αποδοτικότητα ή μη των δικαστικών λειτουργιών, τη καθυστερημένη ή μικρού αριθμού δημοσίευση αποφάσεων, η οποία επιδρά αρνητικά στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας και στις αυξημένες απαιτήσεις της αγοράς ,καθώς και για επιτακτική ανάγκη περαιτέρω εντατικοποίησης του ρυθμού εργασίας τους. (κάποιοι μάλιστα μιλούν για την άμεση ανάγκη αλλαγής νοοτροπίας των δικαστών και την αντιμετώπιση μιας γενικής ραθυμίας τους). Στο σημείο αυτό, και πέρα από τα γενικά στατιστικά δημοσίευσης και χρόνου εκδίκασης, που εξ' όσων γνωρίζω για τα διοικητικά δικαστήρια έχουν μάλλον την ακριβώς αντίθετη εικόνα, πρέπει να υπενθυμίσουμε κάποιες σταθερές προς άρση υπερβολών που μόνο βλάπτουν την απονομή της δικαιοσύνης. Ασφαλώς οι δικαστές πρέπει να είναι συνεπείς στα καθήκοντά τους και με τις υπάρχουσες διαδικασίες επιθεώρησής τους ελέγχονται και αξιολογούνται σχετικώς, και κανείς δεν αμφισβητεί ότι η συντομότερη επίλυση της δικαστικής διαφοράς ανταποκρίνεται στους σκοπούς της δίκαιης δίκης, αίρει την ανασφάλεια δικαίου και συμβάλει ουσιωδώς στην οικονομική ανάπτυξη. Πρωτίστως, όμως η αποστολή του δικαστή καθορίζεται από το σύνταγμα (οποιοδήποτε σύνταγμα, τωρινό η μελλοντικό, δεν είναι, ούτε μπορεί να είναι μόνο ένα οικονομικό πλάνο) και όχι από οικονομικούς σχεδιασμούς που αντιλαμβάνονται τη λειτουργία της δικαιοσύνης και των δικαστηρίων ως λειτουργία μίας πολυεθνικής εταιρείας που έχει ανάγκη από χάραξη οικονομικής διαχείρισης (management) και διατήρησης συγκεκριμένου και αμετάβλητου ρυθμού παραγωγικότητας. Ο δικαστής, όταν π.χ πρέπει να αποφασίσει για ένα σοβαρό ιατρικό λάθος ή ένα περιβαλλοντικό θέμα είναι λογικό να σταθεί στην απόφαση αυτή για περισσότερο χρόνο και να μη δημοσιεύσει, ενδεχομένως τον ίδιο αριθμό αποφάσεων, όπως μία άλλη χρονική περίοδο, διότι δεν παράγει, εν αντιθέσει με τον κίνδυνο από τη άστοχη χρήση μηχανών τεχνητής νοημοσύνης, αποφάσεις σε συσκευασία, ούτε προέχει, στη εξαγωγή ασφαλούς δικαστικής κρίσης η επιτάχυνση μίας οικονομικής δραστηριότητας με κάθε κόστος ή η απαρέγκλιτη τήρηση ενός μεταμοντέρνου οικονομικού δόγματος *laissez faire -laissez passer*.

Γνώση της Οικονομικής και Κοινωνικής πραγματικότητας

7. Ακολούθως, αναφορικά με την υποχρέωση αλλά και το δικαίωμα διαρκούς επιμόρφωσης του Δικαστή μέσω επιστημονικών σεμιναρίων , που είναι μάλιστα πολύ επίκαιρη, ειδικά μετά την θέσπισή της στον Κ.Ο.Δ.Κ.Δ.Λ. ως προϋπόθεση για την αξιολόγησή του και την προαγωγή του, είναι απαραίτητη η επιμόρφωση αυτή αλλά κυρίως ,μέσω της πρόσληψης παραστάσεων

και γνώσεων των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών και των αντιθέσεων των συμφερόντων που αυτές παράγουν και όχι με μαθήματα αξιοποίησης του ημερήσιου χρόνου εργασίας του. Το τελευταίο ο δικαστής, ως επιστήμονας και ως υπεύθυνος λειτουργός, και το γνωρίζει και σε κάθε περίπτωση αξιολογείται γι αυτό. Αντιθέτως, εάν ο δικαστής δε γνωρίζει, επί παραδείγματι, αφενός το βασικό τωρινό κόστος διαβίωσης μίας οικογένειας και αφετέρου, έστω στοιχειωδώς, τον τρόπο λειτουργίας του τραπεζικού συστήματος ή τη διαδικασία και τους όρους μεταβίβασης των δανείων σε Funds, είναι αμφίβολο εάν θα βγάλει μία ακριβοδίκαιη απόφαση στη διαφορά μεταξύ ενός δανειολήπτη και μίας τράπεζας. Επίσης, προσωπική μου, τουλάχιστον θέση, είναι ότι οι σπουδαστές της Εθνικής Σχολής Δικαστών, πρέπει εκτός από τον Αρειο Πάγο ή το Στε ή το Ε.Σ να επισκέπτονται και τους εσωτερικούς χώρους μίας ελληνικής φυλακής.

Έκφραση γνώμης του Δικαστή- Κοινωνική Συμπεριφορά

8. Κάποιος, ίσως θα μπορούσε να αναρωτηθεί, οι δικαστές έχουν μεν και έχουν δικαιολογικές σκέψεις και πληροφορούνται, λόγω της ιδιότητάς τους, πιο άμεσα τις νομοθετικές εξελίξεις. Έχουν όμως δικαίωμα να εκφράζονται δημοσίως επί αυτών και να τοποθετούνται σε επιλογές του νομοθέτη ή δεσμεύονται από το λειτούργημά τους, διότι μπορούν να δημιουργήσουν εικόνα μεροληψίας στους πολίτες. Πρώτα απ' όλα, υπερθεματίζοντας, να ξεκαθαρίσουμε ότι και το ίδιο το Ελληνικό Σύνταγμα (άρθρο 29 παρ.2) ως ένα αρκετά προοδευτικό κείμενο, απαγορεύει, και ορθώς, στους δικαστικούς λειτουργούς, μόνο οποιασδήποτε μορφής εκδηλώσεις υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος, δηλαδή αυτές που μπορούν να καταστούν δημοσίως προσιτές σε απροσδιόριστο αριθμό ατόμων και δεν απαγορεύει βέβαια, ακόμα και για το ζήτημα αυτό, ιδιωτικές συζητήσεις. Περαιτέρω, όμως, για να επανέλθουμε στο αρχικό ερώτημα, οι δικαστές που εδρεύουν υπηρεσιακώς στα υπάρχοντα δικαστικά κτήρια των μεγάλων αστικών κέντρων ή της περιφέρειας με τις υπάρχουσες- συχνά ελλιπείς- τεχνικές υποδομές, που δικάζουν με συγκεκριμένη δικονομία και αποφασίζουν πρωτίστως με βάση το Σύνταγμα, θεωρώ, έχοντας αίσθηση του μέτρου, ότι δικαιούνται, μέσω βέβαια των εκλεγμένων ενώσεών τους, να εκφέρουν γνώμη για αλλαγές σε δικονομικές διατάξεις και για διατάξεις ουσιαστικού δικαίου που ενισχύουν ή περιορίζουν ατομικά δικαιώματα (ιδίως αυτό της παροχής δικαστικής προστασίας, άρθρο 20 παρ.1 του Σ.) και ότι η έγκαιρη παρουσία και έκφραση θέσεων των δικαστικών ενώσεων σε νομοπαρασκευαστικές επιτροπές που αφορούν και τη συγχώνευση ή δημιουργία δικαστηρίων και την οργάνωση ή λειτουργία τους ή δικονομικές μεταβολές είναι, όχι μόνο δυνατή, αλλά απολύτως αναγκαία. Το ίδιο ισχύει και για τα δικαιώματα που έχουν διπλό χαρακτήρα, όπως η υποχρέωση του κράτους για προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος που

αποτελεί και ατομικό και κοινωνικό δικαίωμα και ιδιαιτέρως του φυσικού που αποτελεί και συνιστώσα του δικαιώματος στην προστασία της υγείας (αναχθείσα ήδη η τελευταία), εκτός από κοινωνικό και σε ατομικό δικαίωμα, σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ.5 στην αναθεώρηση του Συντάγματος το έτος 2019 καθώς και για την προσβολή κοινωνικών δικαιωμάτων, αυτή αγγίζει τα όρια της προσβολής του σεβασμού και της προστασίας της ανθρωπίνης αξίας. Βέβαια, το παραπάνω δικαίωμα των δικαστών οριοθετείται και δεν μπορούν να εκφράζεται, θεσμικά, με προτάσεις π.χ για το είδος πολιτική στον τομέα της ενέργειας. Κάτι τέτοιο θα σήμαινε σύγχυση των εξουσιών και επιχειρούμενη κάθοδο του δικαστών στην πολιτική κοίση. Οι παραπάνω διαχωρισμοί και επισημάνσεις έχουν ιδιαίτερη σημασία, διότι ο φόβος για το ολίσθημα πολιτικοποίησης ή κομματικοποίησης των δικαστών έχει κατά καιρούς χρησιμοποιηθεί προσχηματικά για να «τεκμηριώσει» (εντός εισαγωγικών») την αδράνεια της δικαιοσύνης ή και σε καιρούς κατάλυσης της δημοκρατίας να την επιβάλλει. Χαριτολογώντας λίγο, θα λέγαμε ότι οι δικαστές μιλούν πρωτίστως με τις αποφάσεις τους αλλά κατά τα λοιπά οφείλουν να μην είναι άλαλοι, στις περιπτώσεις προσβολής των ανωτέρω δικαιωμάτων.

9. Τέλος, ως προς το ζήτημα της συμπεριφοράς του δικαστή και της ατομικής του ελευθερίας έκφρασης, όπως αυτές εκδηλώνονται στην άσκηση του λειτουργήματός του, στη συμμετοχή του στον επιστημονικό διάλογο αλλά και εν γένει στην κοινωνία, δεν υπάρχει αμφιβολία, σε ό,τι αφορά τη συμπεριφορά του, ότι ο δικαστής είτε στην έδρα και στη σχέση του με δικηγόρους ή διαδίκους, είτε ως γενικότερη παρουσία στις κοινωνικές του συναναστροφές, πρέπει να επιδιώκει, όπως υπαγορεύεται και από ήθος του, την ευγένεια και να αποφεύγει να υπενθυμίζει την ιδιότητά του με σκοπό να τύχει ο ίδιος ή οικεία του πρόσωπα, πιο ευνοϊκής μεταχείρισης. Ταυτοχρόνως, όμως, ο δικαστής έχει και τη διάσταση του κοινού ανθρώπου και του πολίτη, έχει ιδιωτική και οικογενειακή ζωή και προσωπικά δεδομένα, προστατευόμενα και από το Σ. και την Ε.Σ.ΔΑ (σχετ. η από 28-06-2022 απόφαση του Ε.Δ.Δ.Α σε προσφυγή δύο Ισπανών δικαστών κατά του κράτους της Ισπανίας για παραβίαση του άρθρου 8 της Ε.Σ.Δ.Α περί προστασίας της ιδιωτικής ζωής *) και ελέγχεται μεν για την άσκηση των καθηκόντων του και για το ήθος του αλλά δεν είναι έκθεμα που εκτίθεται διαρκώς σε μουσείο. Επίσης, η διαρκής συμμετοχή του δικαστή, στην κοινωνική ζωή και ενισχύει την κοινή πείρα του ως μέσου ανθρώπου, που ακόμα και στη δικονομία προβλέπεται ως εργαλείο που τον συνδράμει στην δικαστική του κρίση και τον βοηθά να κατανοήσει τις ανάγκες των διαδίκων και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι δικηγόροι στην εκπροσώπησή τους. Για τους παραπάνω λόγους, η διάταξη του άρθρου 10 παρ.2 της Ε.Σ.Δ.Α περί υπαγωγής της ελευθερίας έκφρασης των δικαστών σε περιορισμούς, χάριν της διασφάλισης του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας, πρέπει να ερμηνεύεται, υπό τα πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας (εάν δηλαδή οι περιορισμοί αυτοί είναι αναγκαίοι σε μία

δημοκρατική κοινωνία για τον ανωτέρω σκοπό- σχετική ως προς την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας η από 23.9.1994 απόφαση του Ε.Δ.Δ.Α στην υπόθεση Jersild κατά του κράτους της Δανίας**) Επίσης διατάξεις σε κείμενα soft law που αφορούν στη θέσπιση δεοντολογίας στη συμπεριφορά και στο δικαίωμα έκφρασης του δικαστή, (όπως ο πρόσφατος Χάρτης Δεοντολογίας Δικαστικών Λειτουργών που δεν ίσχυσε για τους διοικητικούς δικαστές, μετά την ουσιώδη διαφωνία των τελευταίων σε ορισμένες διατάξεις, ή διατάξεις σε διάφορα διεθνή κείμενα περί αρχών συμπεριφοράς των δικαστικών λειτουργών) , αν δεν είναι ελεγκτές, ως προς τη συμβατότητάς τους με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, πρέπει τουλάχιστον, ως εμπειρέχουσες, συνήθως, γενικές έννοιες αξιολογικού περιεχομένου, να επιδέχονται στενής και περιοριστικής ερμηνείας. Παρά το γεγονός ότι οι διατάξεις αυτές δεν αποτελούν , από μόνες τους, εφαρμοστέο δίκαιο και δεν επισύρουν πειθαρχικές κυρώσεις, το να εμποδίζεται ένας δικαστής να εκφράζει τις θέσεις του για το κράτος δικαίου ή για στρεβλώσεις του συστήματος απονομής δικαιοσύνης (σχετ. ad hoc η από 16-06-2022 απόφαση του Ε.Δ.Δ.Α κατά προσφυγής του Πολωνού Δικαστή Zurek κατά του κράτους της Πολωνίας*** και η από 01-03-2022 απόφαση κατά προσφυγής του Τούρκου Δικαστή Kozan κατά του κράτους της Τουρκίας για παράβαση του άρθρου 10 παρ.2 της Ε.Σ.Δ.Α****) ή να εκφράζει γενικότερες κοινωνικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις του, ή το να αποφεύγει να εκφράσει τη θέση του επί νομικού θέματος σε ένα επιστημονικό συνέδριο, διότι μπορεί, ενδεχομένως, μετά από δύο μήνες, να δικάσει μία σχετική υπόθεση, με άλλα βέβαια πραγματικά περιστατικά και δεδομένα, είναι συνθήκες που επιδρούν αρνητικά στην απαραίτητη, για την άσκηση του έργου του, πνευματική ελευθερία και ψυχική ισορροπία. Στην άσκηση του έργου αυτού ταιριάζουν οι στίχοι του ποιητή «τους λαιστρυγόνες και τους κύκλωπες δεν θα τους βρεις μπροστά σου αν η ψυχή σου δεν τους στήνει εμπρός σου», καθώς η ενδιάθετη ψυχική κατάσταση του δικαστή δίνει ουσιαστικό νόημα στα ανωτέρω άρθρα του Συντάγματος περί ανεξαρτησίας του.

* Δίωξη Ισπανών Δικαστών μετά από υποκλοπή ιδιωτικών συνομιλιών τους, στις οποίες εξέφραζαν θέσεις υπέρ της αυτονομίας της περιοχής των Βάσκων. (παραβίαση του άρθρου 8 της Ε.Σ.Δ.Α περί σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και του άρθρου 10 της ίδιας Σύμβασης περί ελευθερίας έκφρασης)

** Δίωξη του Δανού δημοσιογράφου Jens Olaf Jersild για τηλεοπτική συνέντευξη σε, κυριακάτικη εκπομπή, μελών ιδεολογικής ομάδας που εξέφρασαν στη ανωτέρω εκπομπή ακραίες ρατσιστικές απόψεις. (παραβίαση του άρθρου 10 της Ε.Σ.Δ.Α περί Ελευθερίας Έκφρασης)

*** Δίωξη του Πολωνού Δικαστή Zurek για τη διατύπωση γνώμης του ως προς την οργάνωση της Δικαιοσύνης και την απονομή του δικαίου στην Πολωνία-(παραβίαση του άρθρου 10 της Ε.Σ.Δ.Α περί Ελευθερίας Έκφρασης)

**** Δίωξη του Τούρκου Δικαστή Kozan για έκφραση γνώμης του σε μέσο κοινωνικής δικτύωσης, για τις πλημμέλειες της ποινικής έρευνας σε δικαστική υπόθεση στην Τουρκία (παραβίαση του άρθρου 10 της Ε.Σ.Δ.Α περί Ελευθερίας Έκφρασης)

Η παραπάνω εισήγηση αποτέλεσε αντικείμενο ομιλίας σε ημερίδα του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών σε συνεργασία με το νομικό περιοδικό «Διοικητική Δίκη», στις 16-12-2022 με θέμα « ο ρόλος και η θεσμική θέση του δικαστή στη σύγχρονη έννομη τάξη» και σε αντίστοιχη ημερίδα στο Δικηγορικό Σύλλογο Πειραιά στις 18-11-2022.